

Basticz Zoltán

Zalabér, Páskom-dűlő

A lelőhely Zalabér községtől és a Zala folyótól északra, egy ÉK-DNy irányú, kiemelkedő dombháton húzódik végig (1. kép 1., 3.), a Vasvár felé vezető úttól keletre, a vasútvonal által határolt területen.¹ A megelőző feltárást a Zalalövő–Zalaegerszeg–Ukk–Boba vasútvonal korszerűsítéséhez kapcsolódó munkálatok tették szükségessé. Az ásati terület az új vasútpálya nyomvonalában helyezkedett el. A lelőhelyet B. Horváth Jolán 1968-as terepbejárása során lokalizálta és újkőkori határozta meg. Ezt Fekete Csanád 2002-es, a beruházást megelőző terepbejárása is megerősítette.

2007. július 20. és augusztus 20. között végeztük el a megelőző régészeti ásatiást. Az objektumok feltárásai elmosódva és eléggé szórta jelentkeztek. Az intenzív talajművelés miatt több objektumra csak a kerámiák sűrűsödéséből lehetett következtetni. A humuszolás átlagos mélysége 60 cm. Régészeti kutatást 3502 m² nagyságú területen végeztünk, ahol 27 objektumot tártunk fel (1.kép 2.).² Ebből három késő neolit (késő Lengyel), tizenegy kora és középső rézkori kultúrákhoz kapcsolható (késő Lengyel, Furchenstich, Balaton-Lasinja), három pedig Árpád-kori gödör. Tíz objektumot leletek hiányában nem tudtunk datálni. A kerámia mellett több kőpenge is előkerült, és a leletek közt figyelemre méltó egy rézkori idol valamint egy szájjal lefelé elásott középkori fazék, amely alját a gépi humuszolás megsemmisítette. Az idol egy különlegesen szép darab, ezért szükséges az előkerülés körülményeit, kísérő leleteit és magát a tárgyat részletesebben ismertetni.

Az idol a 4. sz. objektumból került elő. Az objektum hulladékgödör, a sárgás altalajba mélyült, alakja felületben szilvamag alakú, betöltése két rétegű, a felső szürkésbarna, kevert, az alsó világosbarna kevert. Oldala egyenesen szűkülő, alja egyenetlen (hosszúsága: 284 cm, szélessége: 175 cm, mélysége: 44 cm). Az objektum betöltéséből egy orsókarika és több kerámiatöredék mellett került elő egy három darabra tört idol.

Az objektumból előkerült leltározott tételek a következők (2. kép 1–15.):

1. Világosbarna, másodlagosan szürkére égett, csillámos homokkal és zúzott kerámiával soványított, korong alakú orsókarika. Ltsz.: M.2007.14.2.1. (2. kép 1.);

2. Vöröses, zúzott kerámiával soványított peremtöredék. Ltsz.: M.2007.14.2.2. (2. kép 2.);

3. Barna, csillámos homokkal és zúzott kerámiával soványított peremtöredék, kihajló, lekerekített peremmel. Ltsz.: M.2007.14.2.3. (2. kép 3.);

Zoltán Basticz

Zalabér, Páskom-dűlő

The site can be found on a northeast-southwest running ridge north of Zalabér village and the Zala River (Fig. 1. 1, 3), east of the road to Vasvár, on a territory bordered by the railroad.¹ The excavation preceded the reconstruction works on the Zalalövő–Zalaegerszeg–Ukk–Boba railway line. The excavation territory was located in the track of the railroad. Jolán B. Horváth localised the site during her field walking in 1968, and she dated it from the Neolithic. Csanád Fekete corroborated this determination during his field walking preceding the investment in 2002.

The investment-led excavation was carried out between July 20 and August 20, 2007. The discolourations of the features were vague and loosely distributed. Due to intensive cultivation, a number of features could only be observed from the clustering of shards. The humus layer was removed in an average thickness of 60 cm. The archaeological investigations extended on a territory of 3502 m² and 27 features were unearthed (Fig. 1. 2).² Two of them came from the late Neolithic (late Lengyel), eleven could be linked with early and middle Copper Age cultures (late Lengyel, Furchenstich, Balaton-Lasinja), and three pits were dated from the Árpadian period. Ten features did not contain finds and could not be dated. A number of stone flakes were also found beside ceramics, and a Copper Age idol and a medieval pot buried in the earth with the mouth turned down deserve mentioning. The bottom of the latter object was destroyed during mechanic scraping. The idol is an especially fine item, so the circumstances of its finding, the finds recovered together with it and the object itself will be described in details.

The idol was found in feature no. 4. It was a refuse pit dug into the yellowish subsoil. Its shape resembled a plum stone from above. The filling was composed of two layers: the upper one was greyish brown and mixed, the lower one was light brown and mixed. The walls gradually narrowed, the bottom was uneven (length: 284 cm, width: 175 cm, depth: 44 cm). A spindle whorl, several shards and an idol broken into three parts were found in the pit.

The following items were taken into inventory from the feature (Fig. 2. 1–15):

1. A light brown discoid spindle-whorl, which was secondarily burnt to a grey colour. It was tempered with micaceous sand and crushed ceramics. Inv. no.: M.2007.14.2.1. (Fig. 2. 1);

1 Ezúton szeretnék köszönetet mondani dr. Kvassay Juditnak a cikk megírásában nyújtott segítségéért.

2 A feltárást munkatársai Nemes Donát és Soós Zsolt.

1 Here I would like to thank Judit Kvassay for her help in writing this paper.

2 Donát Nemes and Zsolt Soós took part in the excavation.

4. Szürkésbarna, csillámos homokkal és zúzott kerámiával soványított peremtöredék. Ltsz.: M.2007.14.2.4. (2. kép 4.);

5. Szürkésbarna, csillámos homokkal és zúzott kerámiával soványított oldaltöredék, nagyméretű szalagfüllel. Ltsz.: M.2007.14.2.5. (2. kép 5.);

6. Világosbarna, csillámos homokkal és zúzott kerámiával soványított, bikónikus oldaltöredék. Ltsz.: M.2007.14.2.6. (2. kép 6.);

7. Világosbarna, csillámos homokkal és zúzott kerámiával soványított, erősen ívelt oldaltöredék. Ltsz.: M.2007.14.2.7. (2. kép 7.);

8. Barna, zúzott kerámiával soványított oldaltöredékek, kívül agyagbevonattal. Ltsz.: M.2007.14.2.8. (2. kép 8.);

9. Világosbarna, zúzott kerámiával és zúzott kavicsal soványított oldaltöredék, kívül durva agyagbevonattal. Ltsz.: M.2007.14.2.9. (2. kép 9.);

10. Szürke, csillámos homokkal és zúzott kerámiával soványított oldaltöredék. Ltsz.: M.2007.14.2.10. (2. kép 10.);

11. Barna, csillámos homokkal és zúzott kerámiával soványított oldaltöredékek. Ltsz.: M.2007.14.2.11. (2. kép 11.);

12. Kívül szürke, belül barna, csillámos homokkal és zúzott kerámiával soványított oldaltöredékek. Ltsz.: M.2007.14.2.12. (2. kép 12.);

13. Barna, csillámos homokkal és zúzott kerámiával soványított aljtöredékek. Ltsz.: M.2007.14.2.13. (2. kép 13.);

14. Barnásszürke, csillámos homokkal és zúzott kerámiával soványított aljtöredék, kívül agyagbevonattal. Ltsz.: M.2007.14.2.14. (2. kép 14.);

15. Szürke, csillámos durva homokkal és zúzott kerámiával soványított aljtöredék, kívül agyagbevonattal. Ltsz.: M.2007.14.2.15. (2. kép 15.).

Az idol³ (Ltsz.: M.2007.14.2.16.) sötétszürkére égett, sok zúzott kerámiával soványított agyagból készült (3. kép). Méretei: magassága restaurálás után 8,8 cm; szélessége a talpánál 3,3 cm, vállainál 2,5 cm; vastagsága a faránál 2,3 cm, vállánál 1 cm. Az idol a fej- és kézcsonkok hiányától eltekintve majdnem teljes. Az idol egy kissé előre dőlő, deréktől felfele meztelen, zsírfarú női alakot ábrázol. A női jelleget erősen hangsúlyozzák a mellek és a zsírfar. (A nemi szerv nem látható, bár pont ezen a részen található egy kisebb hiány. A körülötte lévő részek díszítettsége alapján ezen a részen is ugyanaz a minta folytatódott.) Az előre dőlő kiképzésre valószínűleg a far túlzott hangsúlyozása miatt volt szükség, mivel, anélkül nem állt volna meg a saját lábán. A kissé benyomott talp kiképzése is az idol stabilitását segítette. A fej és a kézcsonkok jól láthatóak, azok egykori állapotára semmiféle biztos információval nem

2. A reddish rim fragment tempered with crushed ceramics. Inv. no.: M.2007.14.2.2. (Fig. 2. 2);

3. A brown rim fragment tempered with micaceous sand and crushed ceramics. The rim is everted and its edge is rounded. Inv. no.: M.2007.14.2.3. (Fig. 2. 3);

4. A greyish brown rim fragment tempered with micaceous sand and crushed ceramics. Inv. no.: M.2007.14.2.4. (Fig. 2. 4);

5. A greyish brown wall fragment with a large band handle tempered with micaceous sand and crushed ceramics. Inv. no.: M.2007.14.2.5. (Fig. 2. 5);

6. A light brown biconical wall fragment tempered with micaceous sand and crushed ceramics. Inv. no.: M.2007.14.2.6. (Fig. 2. 6);

7. A light brown, strongly arched wall fragment tempered with micaceous sand and crushed ceramics. Inv. no.: M.2007.14.2.7. (Fig. 2. 7);

8. A brown wall fragment with slip on the outside. It was tempered with crushed ceramics. Inv. no.: M.2007.14.2.8. (Fig. 2. 8);

9. A light brown wall fragment with coarse slip on the outside. It was tempered with crushed pebbles and crushed ceramics. Inv. no.: M.2007.14.2.9. (Fig. 2. 9);

10. A grey wall fragment tempered with micaceous sand and crushed ceramics. Inv. no.: M.2007.14.2.10. (Fig. 2. 10);

11. A brown wall fragment tempered with micaceous sand and crushed ceramics. Inv. no.: M.2007.14.2.11. (Fig. 2. 11);

12. A wall fragment tempered with micaceous sand and crushed ceramics. It is grey on the outside and brown on the inside. Inv. no.: M.2007.14.2.12. (Fig. 2. 12);

13. A brown bottom fragment tempered with micaceous sand and crushed ceramics. Inv. no.: M.2007.14.2.13. (Fig. 2. 13);

14. A brownish grey bottom fragment with slip on the outside. It was tempered with micaceous sand and crushed ceramics. Inv. no.: M.2007.14.2.14. (Fig. 2. 14);

15. A grey bottom fragment with slip on the outside. It was tempered with micaceous sand and crushed ceramics. Inv. no.: M.2007.14.2.15. (Fig. 2. 15).

The idol³ (Inv. no.: M.2007.14.2.16.) was baked to a dark grey colour and it was prepared from clay tempered with crushed ceramics (Fig. 3). Its measurements are the followings: height after restoration: 8.8 cm, width at the feet: 3.3 cm and at the shoulders: 2.5 cm, thickness at the buttocks: 2.3 cm and at the shoulders: 1 cm. Apart from the missing head and hands, the idol is nearly complete. It represents a steatopygous female who is naked upwards from the waist and slightly bent forward. Steatopygia and the breasts emphasise the feminine

3 Az idolt restaurálta Ferencz Evelin, rajzolta Nemes Donát, fotózta Bicskei József.

3 Evelin Ferencz restored the idol, Donát Nemes made its drawing and József Bicskei took the photo.

rendelkezünk. Előlnézetből a mellek alatt öt, mélyen bekarcolt, hullámvonalból álló övszerű díszítés látható. Ez alatt négyzettrácsos minta található, ami talán egy fonott (gyékény)kötényt jelképezhet. A „kötény” és a talp között egy díszítetlen sávot láthatunk. Az idol jobb és bal oldalán az „öv” magasságától a „kötény” aljáig egy-egy függőleges vonal választja el az első és hátsó rész díszítését. Az idol hátsó részén hasonló felépítésű, de mégis teljesen más jellegű díszítést találunk. Itt az övet egy vízszintes vonal alatt beböködött háromszögekkel álló sorminta alkotja. Ez alatt, az egész faron, az elöl díszített sáv magasságában, függőleges irányú, kissé szögletes ívű hullámvonalakból álló díszítés látható. Ezt a mintát is értékelhetjük egyfajta ruházat megjelenítéseként. A zsírfar kétosztatú, a farpofák közt mély bevágás található.

Az objektumból előkerült kerámia alapján a középső rézkorra datálhatjuk a leleteket. A pontosabb meghatározás a jellegzetesebb darabok hiányában nem lehetséges. Az idol kapcsán arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a nemrég Havasi Bálint⁴ által összegyűjtött furchenstich idolokkal mutat némi hasonlóságot a zalabéri, de mindemellett markáns különbségek is felfedezhetőek. Itt nyomát sem találjuk azok erős stilizált-ságának, és a díszítésmód is más jellegű. Jelen esetben egy sokkal valóságosabb ábrázolásmóddal találkozunk, és a díszítés is inkább funkcionális (ruházat) célokat szolgál. Az általam ismert legjobb párhuzama a Graz-Pfauengarten-Karmelitenplatz-Tiefgarage⁵ lelőhelyről előkerült idol, amely felsőteste mutat jelentős hasonlóságot a zalabérral. A fentiek fényében az idolt nem köthetem minden kétséget kizáróan a Furchenstich kultúrához, ennek pontosítása további kutatásokat igényel.

character. (The genitals cannot be seen, although a smaller area is missing here. According to the ornaments on the surrounding surfaces, the same pattern seems to have been applied here as well.) The forward bend was probably necessary because of the overemphasis given to the buttocks, otherwise the idol would not have kept the balance on its feet. The slightly impressed soles also helped the idol to keep its stability. The butts of the head and the hands are clearly visible but no certain information could be found regarding their one-time condition. From the front, a belt-like ornament of five deeply incised wavy lines can be seen under the breasts. Underneath, a grid pattern can be found, which perhaps symbolises a woven (mat) apron. An undecorated zone runs between the “apron” and the soles. Each a vertical line separates the frontal and the backside decorations on both sides of the idol running from the level of the “belt” until the bottom of the “apron”. The decoration of the backside has the same structure yet it is completely different regarding its character. Here a row of stabbed triangles composes the belt under a horizontal line. Underneath, a vertical ornament of slightly angular wavy lines covers the buttocks in the same height as the decoration on the front. This pattern can also be interpreted as the representation of a dress. The steatopygous buttocks are divided by a deep groove.

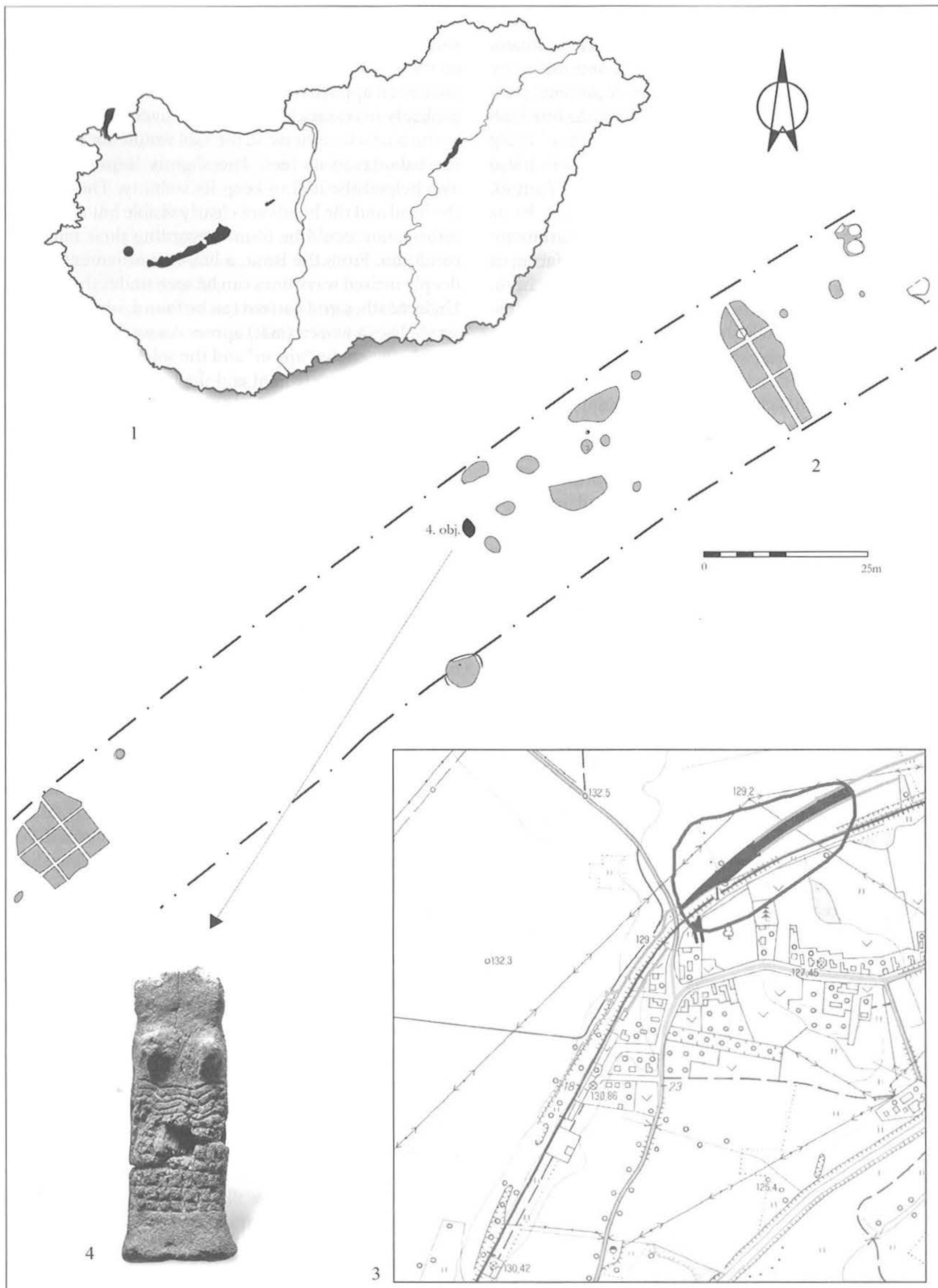
According to the ceramics recovered from the feature, the finds can be dated from the middle Copper Age. The items are not characteristic enough to afford a more exact dating. Regarding the idol, I would like to call attention to the fact that the Zalabér idol shows certain similarities to the Furchenstich idols recently collected by Bálint Havasi⁴ but there exist definite differences as well. We cannot find any trace of the strongly stylised traits and the ornaments are also of a different character. In our case, we can see a more naturalistic representation with an ornament that serves functional purposes (costume). The best analogue I could find is the idol from the Graz-Pfauengarten-Karmelitenplatz-Tiefgarage⁵ site, the upper body of which is very similar to that of the Zalabér idol. In the light of the above, I cannot certainly affiliate the find to the Furchenstich culture, although more investigations are necessary to reach a positive determination.

4 HAVASI B.: A bagodi idol. In: Zalai Múzeum 15. Zalaegerszeg, 2006. 93-105.

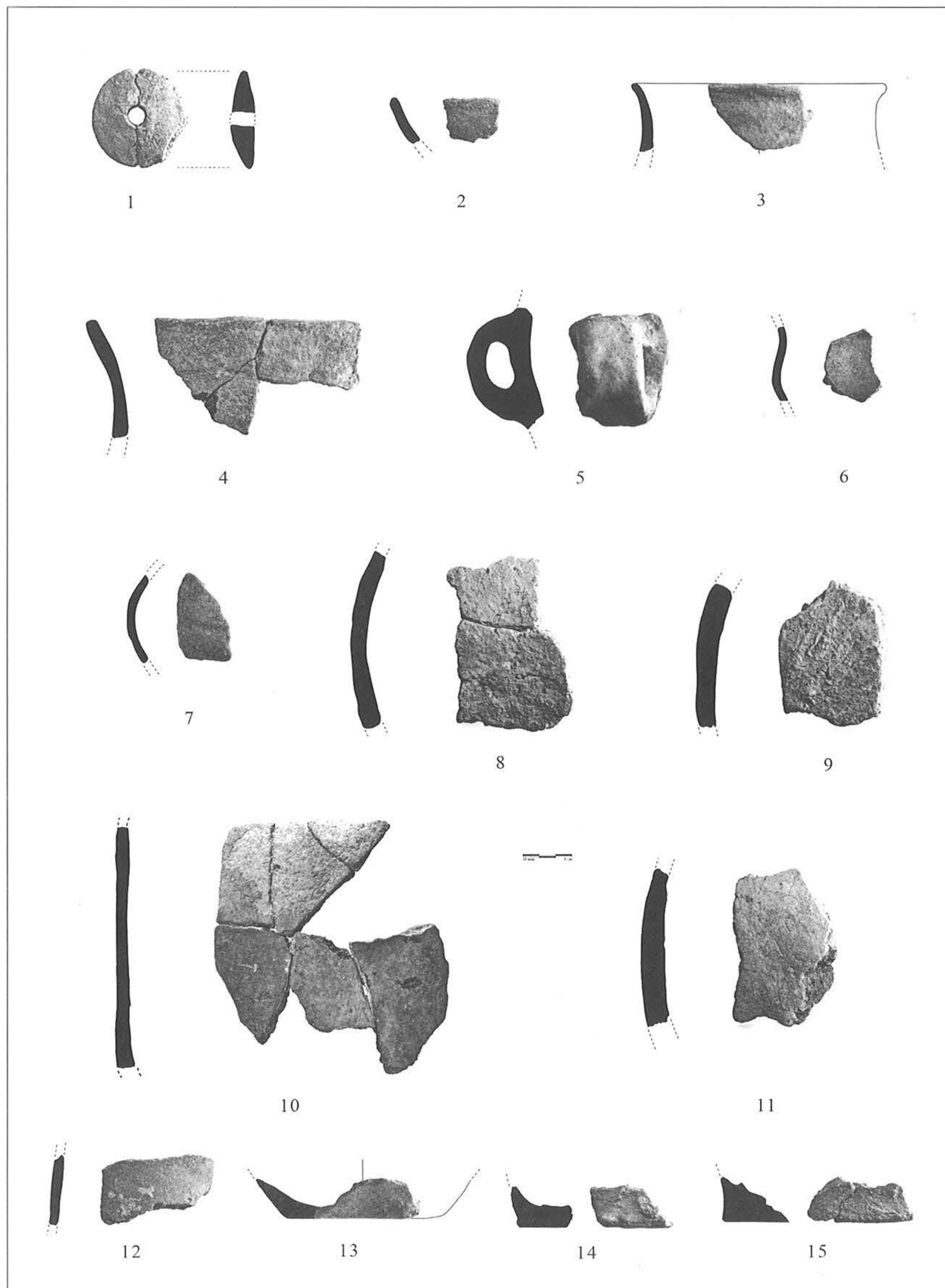
5 E. RUTTKAY-D. KRAMER: Graz-iella aus dem frühen 4. vorchristlichen Jahrtausend. Die erste (fast) vollständige Frauenfigur mit Furchenstichverzierung. In: Spannungsfeld, Altstadt, Tiefgarage. Schild von Sterier. Kleine Schriften 20/2004. 46-51.

4 Havasi B.: A bagodi idol. In: Zalai Múzeum 15. Zalaegerszeg, 2006. 93-105

5 E. Ruttkay-D. Kramer: Graz-iella aus dem frühen 4. vorchristlichen Jahrtausend. Die erste (fast) vollständige Frauenfigur mit Furchenstichverzierung. In: Spannungsfeld, Altstadt, Tiefgarage. Schild von Sterier. Kleine Schriften 20/2004. 46-51

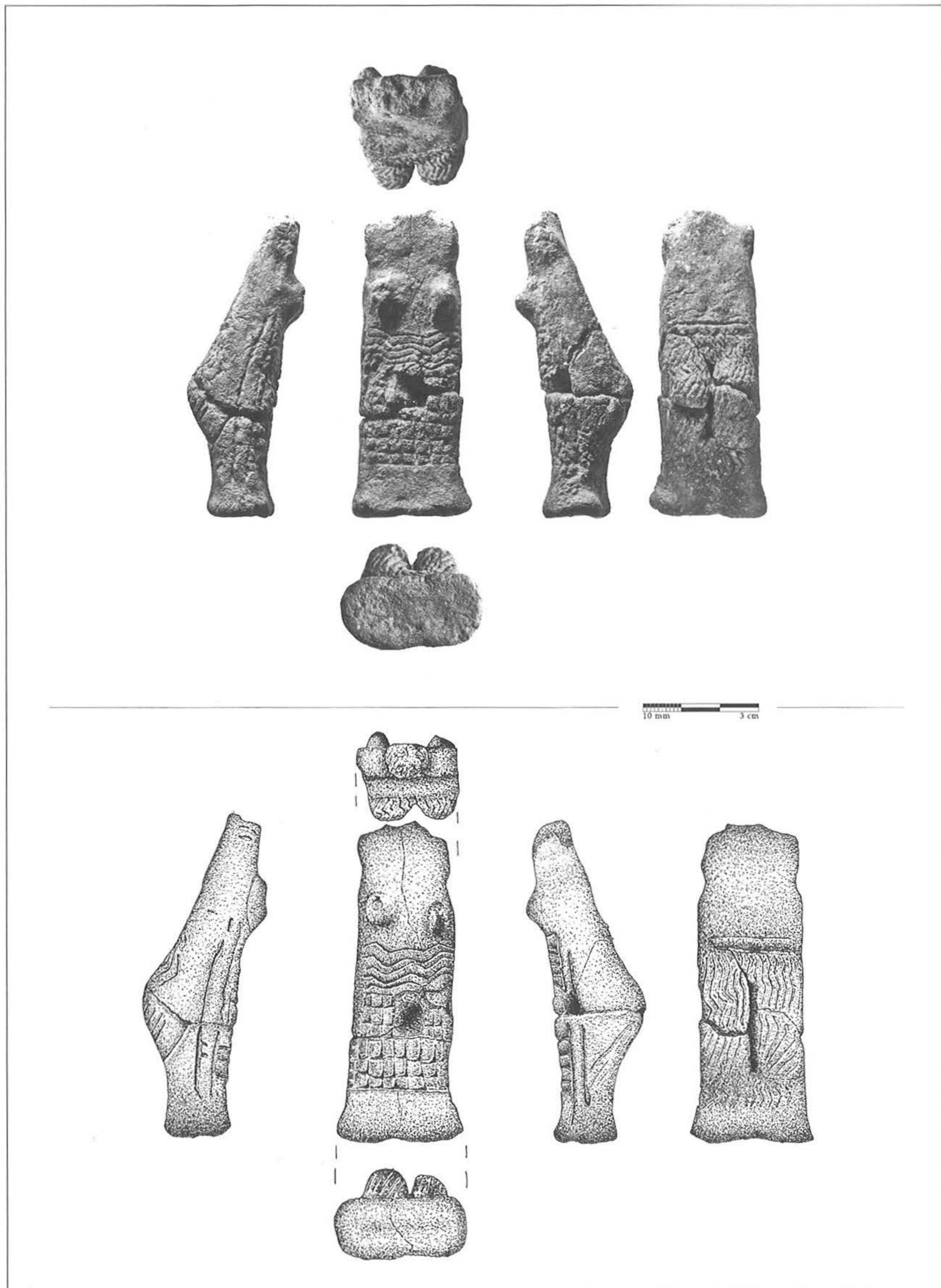

1. kép: Zalabér, Páskom. 1: Az ásatás helyszíne; 2: Összesítő alaprajz; 3: Az ásatás helye 1:10000-es térképen; 4: Az idol
 Fig. 1: Zalabér, Páskom. 1. Location of the excavation; 2. Complex map of the excavation; 3. The excavation site on a map of a scale of 1:10000; 4. The idol

2. kép: Zalabér, Páskom. 1–15: Leletek a 4. sz. objektumból.

Fig. 2: Zalabér, Páskom. 1–15: finds from feature no. 4

3. kép: Zalabér, Páskom. Az idol a 4. sz. objektumból (fotó, rajz).
Fig. 3: Zalabér, Páskom. Idol from feature no. 4 (photo and drawing)